

Umlaut en mouillering als concurrentiële verschijnselen

In deze tekst reageer ik op een aantal punten die aan bod komen in het proefschrift van Mevrouw Lut Keymeulen. Het werk heeft als titel *De mouillering in de Westbrabantse dialecten. Conditionering, implicaties, verspreiding en historische situering*. Het is jammer genoeg nog niet in een handelseditie verschenen, zodat de vele referenties naar het werk voor de meeste belangstellenden voorlopig dode letter zullen blijven. Daarom probeer ik wel het essentiële telkens samen te vatten.

1. INLEIDING : DE RECHTS-LINKS-HYPOTHESE

In haar imposante werk over de Zuidwestbrabantse mouillering bouwt Lut Keymeulen een heel overtuigend betoog op, dat een direct verband tussen mouillering en umlaut in de evolutie van het Nederlands waarschijnlijk maakt. Het idee *dat* dat verband er geweest is, is natuurlijk niet nieuw, maar de bewijsvoering is m.i. nog nooit zo overtuigend geweest. Toch kunnen een aantal vraagtekens geplaatst worden bij een afleidingsgeschiedenis zoals die door Keymeulen verondersteld wordt. Ik vat het essentiële van haar visie in dit eerste punt nog eens samen. Het kernidee is, dat umlaut een derivaat is van de mouilleringstendens, die van toepassing was op conso-

nanten en conconantclusters tussen beklemtoonde syllabe en onbeklemtoonde syllabe met *i* of *j*. Het is natuurlijk zo dat die klemtoonconditie niet zozeer voor het mouilleringsproces gold, als wel voor de afgeleide umlaut. Mijn eigen stelling zal zijn dat de umlaut niet een afgeleid, maar een concurrentieel verschijnsel van de mouillering is.

Als wij ons tot de voornaamste aspecten van de Zuidbrabantse ontwikkelingen bepalen, zouden wij ons, volgens het betoog-Keymeulen iets als het volgende moeten voorstellen :

1.1. De palatale articulatie van *i*, *j* deelt zich mee aan de onmiddellijk voorafgaande consonant, en die geeft de palatale articulatie weer door aan de voorafgaande, enz., totdat de hele cluster « aangepast » is. We hebben zo een procedure die van rechts naar links verloopt.

1.2. De palatale articulatie breidt zich ten slotte ook nog eens uit naar de voorafgaande vocaal toe.

1.3. Door « herinterpretatie » van de taalfeiten raakt de mouillering beperkt tot *clusters* van palatale consonanten. Dat wil zeggen dat in alle andere omgevingen de mouillering wordt opgeheven.

1.4. In bepaalde combinaties verliest de laatste consonant de palatale articulatie. Zolang de voorafgaande consonant palataal blijft, is er verder niets aan de hand.

1.5. Het palatale element kan zich volledig van de consonantcluster vrijmaken ; het verschijnt dan als *j* na de vocaal.

1.6. In het westen van het Zuidbrabantse gebied blijft *j* vaak na de vocaal bewaard (b.v. pu^hnt). De vocaal zelf ondergaat dissimilatie, m.a.w. in Keymeulens visie : als *j*

aan de oppervlakte verschijnt, wordt de vocaal *gedepalataliseerd*.

2. KRITIEK OP DE RECHTS-LINKS-HYPOTHESE

Zoals gezegd : Die voorstelling is heel goed compatibel met de overgrote meerderheid van Keymeulens gegevens, maar er blijven toch nog wel wat problemen over. Een aantal daarvan zet zijzelf in haar dissertatie op een rijtje (blz. 300-301). Ik geef hier een heel kort overzicht van die bezwaren, en voeg daar dan zelf nog een paar moeilijkheden aan toe, die in Keymeulens werk geen of niet genoeg aandacht krijgen.

2.1. De umlaut manifesteert zich ook in omgevingen waar op dit ogenblik nooit mouillering optreedt. Op de umlaut voor niet-alveolair ga ik in 2.3. nog wat uitvoeriger in. Hier wil ik enkel herhalen dat niet alleen bij niet-geclusterde alveolair (b.v. bed < *badi), maar ook bij oorspronkelijk wel geclusterde geminaten (b.v. zetten < *sattjan) mouillering absoluut uitgesloten is in heel het beschouwde gebied. Bovendien zijn er dan ook nog de clusters *st*, *zd* en *rt*, *rd*, die in se heel goed mouilleerbaar zijn, maar dat fenomeen nooit (of nooit meer) vertonen (cf. Keymeulen, 300-301). Dat juist die clusters de mouillering weer zouden hebben opgegeven, is op z'n minst bezwarend voor de theorie.

2.2. Omgekeerd is het zo dat mouillering wel in bepaalde woorden voorkomt, ondanks het ontbreken van *i*, *j* in de volgende syllabe, b.v. in woorden als *winter*, *smelten*, *kelder*, in latere leenwoorden zoals *plaats*, *plint*, *tent* (cf. Keymeulen, 301), en ten slotte in clusters

bestaande uit primaire of secundaire *j* van de stam, gevolgd door dentaal suffix, b.v. *groeit* en *maait*.

2.3. Het is genoegzaam bekend dat de Westgermaanse umlaut vrijwel volledig onafhankelijk van de aard van de volgende consonanten of consonantclusters te beschrijven valt. Dat wil dus zeggen dat het verschijnsel, in tegenstelling tot de moullering, evenzeer voor labialen en gutturalen als voor alveolairen werkt. De moullering daarentegen, die door Keymeulen als een noodzakelijke tussenstap voor de umlaut gezien wordt, vertoont dus sterke universele beperkingen, en we hadden dan ook t.o.v. de umlautwerking wel wat méér, en vooral andere beperkingen kunnen verwachten dan de enige die de facto voorkomen : enkel *x* en *xt* hebben de umlaut tegengehouden, en dat zijn, vergeleken met b.v. *m*, *b*, *f*, *mb*, toch objectief zwakkere obstakels, wat Keymeulen (p. 76), in het spoor van illustere voorgangers als Rooth en Van Loey, daar ook verder over te zeggen heeft. Het grote probleem is dus, dat voor alle combinaties een tussenstadium met gemouilleerde consonant wordt — en ook moet worden — geponeerd, terwijl zo'n tussenstadium, zoals Keymeulen ook direct toegeeft, althans in het Zuidnederlandse moullerings-restgebied, alleen voor de alveolairen en, in veel mindere mate, voor de velairen geattesteerd is.

2.4. In Keymeulens visie veronderstelt het umlautverschijnsel altijd palatalisering ten gevolge van voorafgaande moullering van de volgende consonant(en), maar aan de andere kant wordt betoogd dat volledig doorgevoerde moullering van de consonanten juist depalatalisering van de vocaal tot gevolg heeft. Natuurlijk betreft dat verschillende stadia in de evolutie (de depalatalisering zou plaats hebben gehad tezamen met, of ten

gevolge van de « herinterpretatie », cf. 1.3), maar het wordt helemaal niet duidelijk waarom het natuurlijke verschijnsel van de vocaalpalatalisering ineens in zijn tegengestelde verkeert na de herstructurering die bij het mouilleringsfenomeen zou hebben plaatsgehad (cf. p. 301). De vraag wordt nog prangender als we mee in beschouwing nemen dat het andere fenomeen dat met i-umlaut geassocieerd wordt, nl. de sluiting (of in dit geval vooral de niet-opening) van vocalen, helemaal niet gehinderd blijkt te worden door het voorkomen van gemouilleerde consonanten (cf. p. 317).

2.5. Het is op zijn minst eigenaardig te noemen dat het in de huidige Zuidwestbrabantse moullering lang niet altijd zo is dat de meest rechtse consonant in een cluster (die dus die het dichtst bij de oorspronkelijke *i*, *j* staat) moullering heeft. Hoewel dat natuurlijk in de oorspronkelijke moullering (dus voor de herstructurering, cf. 1.3) anders geweest kan zijn, kan dat toch wel een indicatie zijn dat de moullering van links naar rechts verloopt, en niet omgekeerd.

2.6. De meeste gevallen van moullering in het Zuidwestbrabants kunnen, zoals gezegd, met een rechtse palataliseringsfactor geassocieerd worden. Maar er zijn wel degelijk *systematische* uitzonderingen, waarbij de conditie links van ten minste een deel van de getroffen consonanten stond. Ik denk hierbij aan een geval als [gont] < [go(t)+(i)nt] (*gaat het*) en [grujt] < [gruj+t]. Het spreekt vanzelf dat zulke morfologische constructen op basis van analogie in een vrij laat stadium te verklaren zijn, maar een theorie waarin die vormen meteen een integreernde verklaring krijgen, is ten minste aantrekkelijker.

2.7. Keymeulen vermeldt zonder poging tot verklaring, dat mouillering bij regressie het langste bewaard blijft in morfologische categorieën zoals meervoudsvorming, diminuering, comparatief- en superlatiefvorming, enz.

Is dat alles nu dodelijk voor de hypothesen voorgesteld door Keymeulen ? Natuurlijk niet. De auteur zelf gaat er in haar werk van uit dat de meeste van de argumentencontra ondervangen kunnen worden als wij aannemen dat « op de Vroegmiddelnederlandse mouilleringcorrelatie een periode gevolgd is, waarin het mouilleringverschijnsel geherinterpreteerd werd » (p. 301), in die zin namelijk dat van dan af nog alleen duidelijk geclusterde alveolaireren ervoor in aanmerking bleven komen. Het betoog is, uiteraard binnen de perken van wat in historisch taalonderzoek te bereiken is, sluitend. Voor ik met een eigen voorstel aan kom draven, wil ik heel nadrukkelijk stellen dat geen enkele van de gesignaleerde moeilijkheden apart sterk genoeg is om de theorie van Keymeulen omver te gooien. En dus zijn ze, in combinatie, ook niet conclusief. Maar de combinatie van argumenten is zeker wél zo sterk, dat een nieuwe poging om het feitenmateriaal te verklaren verantwoord is. Voorwaarde voor succes is dan wel, dat dat voorstel eenvoudiger is.

3. DE LINKS-RECHTS-HYPOTHESE

Zo'n eenvoudiger verklaring kan uitgaan van de volgende hypothese :

Zowel umlaut als mouillering hebben te maken met het bestaan of de ontwikkeling van een *i*-element *tussen* *stamvocaal* en *consonantcluster*.

Het verschil met de gangbare hypothese, verdedigd door Keymeulen, betreft dus in de grond uitsluitend de plaats van de conditionerende factor, maar een directe afgeleide daarvan is natuurlijk dat het proces nu een andere richting krijgt : het zou van links naar rechts moeten werken. Een vraag is, of dat op een of andere manier te verantwoorden is. Op die vraag komen wij verderop terug. Eerst moeten wij ons bezig houden met een heel andere vraag : waar komt dat palataliserende element dan vandaan ? Met Keymeulens werk als basis vinden wij ten minste vijf « bronnen » :

3.1. Het palataliserende element zou kunnen zijn ontstaan door proleptische aanpassing van de betreffende syllabe aan een *i* of *j* van de volgende syllabe (eventueel de uitgang), een soort van vocaalharmonie dus, b.v. in **saⁱtjan/saⁱt-id*.

3.2. *i* kan ook vanouds op die plaats staan (b.v. in **po/wint*, een Frans leenwoord, waar de *i* op de « juiste » plaats mee ontleend is).

3.3. Een derde mogelijkheid is de ontwikkeling uit genasaliseerde vocaal, zoals in *vaⁱnt* (= « vent »). Opgemerkt mag worden dat dit type van dissimilatie (het kenmerk [nasaal] van de vocaal wordt vervangen door een palatale co-articulatie, en in tweede instantie zelfs door een *j*-achtig element) buiten het mouilleringsgebied, met name in het westen van Oost-Vlaanderen, op ruime schaal in de dialecten voorkomt.

3.4. Zoals boven al even vermeld, kan *i* ook door morfologische processen, met name ook door agglutinatie van clitica, onmiddellijk na vocaal komen te staan, zoals in « *go(t) + I(n)t* » (« gaat het »).

3.5. De introductie van *j* kan (bij uitzondering) door analogie gebeuren.

Met de hypothese dat zowel umlaut als mouillering op de aanwezigheid van *i, j* binnen de syllabe terug te voeren is, is het ook vrij makkelijk een verklaring te vinden voor het feit dat in veel dialecten primaire umlaut bij lange vocalen niet voorkomt. Een lange vocaal kan immers heel goed als te «krachtig» gevoeld worden om nog introductie van een parasitaire *i* in de syllabe toe te laten. Ik wil hierbij opmerken dat een verklaring door eenvoudige «aanpassing» van de vocaal aan een volgende palatale cluster hier tekort schiet.

Tegen de voorgestelde hypothese is in te brengen, dat mouillering in de Nederlandse dialecten het gevolg zou zijn van een progressieve assimilatorische tendens (van links naar rechts). Dat wijkt wel heel sterk af van het traditionele beeld van het verschijnsel als «universele» tendens in de menselijke taal (cf. Keymeulen, p. 29-30). Toch is er heel wat voor te zeggen om dat afwijkende beeld (waar trouwens toch nog wel een relatief groot aantal voorbeelden in andere talen van te vinden is) te accepteren. Daartoe ontwikkel ik in het volgende punt een zestal argumenten.

4. ARGUMENTEN

VOOR DE LINKS-RECHTS-HYPOTHESE

De links-rechts-hypothese heeft m.i. een hoop voordelen, en daar kunnen op het eerste gezicht heel weinig specifieke nadelen (d.w.z. nadelen die enkel voor deze theorie en niet voor andere voorstellen gelden) tegenover gesteld worden.

4.1. Als wij ervan uitgaan dat de mouillering zich van links naar rechts over de consonantclusters verspreid heeft, is het logisch dat er wel clusters zijn waarbij de

meest linkse consonant wel, de meest rechtse niet getroffen wordt, terwijl het omgekeerde niet voorkomt. De rechts-links-hypothese veronderstelt een gedeeltelijke omkering van de evolutie, wat meteen inhoudt dat de « herinterpretatie » (cf. 1.3) een wel erg ingewikkelde operatie wordt.

4.2. Ook de hiërarchie van getroffen alveolaire clusters wordt vanuit de links-rechts-beweging een stuk inzichtelijker. Ter memorie : In het Zuidwestbrabantse gebied zijn enkele alveolaren (ook als ze historisch op een geminaat teruggaan) uitgesloten voor de moullering. Dat is op z'n minst eigenaardig te noemen, gezien de vermoedelijke ouderdom van de vocaalpalatalisering in het Nederlands. Ook die clusters waarbij de sonoriteitsgraad van de eerste consonant relatief dicht bij die van een vocaal staat (*st*, *rt*), komen niet in aanmerking. Vooral de clusters waarbij die sonoriteit, te rekenen vanaf de vocaal niet homogeen dalend is (b.v. *ls*, *ts*), staan bloot aan moullering, maar ook alle andere clusters met een niet-continu element op de eerste plaats vertonen in een deel van het Zuidwestbrabants (nog ?) moullering. Misschien moet dat wel tot de stelling leiden, dat door de moullering de sonoriteit van de cluster ten minste gedeeltelijk gelijkgeschakeld wordt : een soort van assimilatieproces dus, dat alleen maar wordt verhinderd als de sonoriteitsgraad van het eerste element zo hoog is, dat dat een indirecte associatie met de vocaal voor de hand legt. De *i*, *j*-absorptie zou op die manier dus een natuurlijke — en universele — tendens tot homogenisering van de fonische structuur gediend hebben : de sonoriteit van *t*, *d* neemt toe, die van *s* zwakt af, en telkens komt ze in de buurt van die van palatale sonoranten. Daarmee krijgen wij dan ook een begin van verklaring waarom de moullering

bij de oorspronkelijke geminaten niet is opgetreden : de sonoriteit tussen de leden van het cluster was noodzakelijk gelijk ! Dat moullering bij de morfologisch bepaalde geminaten (door het samenstoten van *t*'s van de stam en van een suffix) wel optreedt, en volgens Keymeulen zelfs uitermate sterk staat, (b.v. « (hij) laat + t » > [lOt]) is een andere kwestie, cf. nr. 4.4.

4.3. Dat in het Zuidnederlandse moulleringsgebied vooral de alveolaire, in tweede instantie de velaire consonanten door moullering worden getroffen, is een heel natuurlijke zaak : de eerste zijn nu eenmaal universeel het sterkste aan moulleringstendensen onderhevig, de tweede zijn dat ook nog in behoorlijke mate. De derde traditioneel onderscheiden reeks consonanten, die nl. van de labialen, sluit de rij. Keymeulen moet voor haar hypothese een principieel gelijke behandeling van al die consonantclusters veronderstellen. En zoals ik al opgemerkt heb : het wil mij niet helemaal duidelijk worden waarom b.v. *xt* de rechts-links-moullering, als voorspel tot de umlaut, tegengehouden zou hebben, en b.v. *p* of *rp* niet. Overigens blijft ook voor mijn hypothese de vraag hoe het komt dat precies *x* en *xt* alle palataliseringstendensen hebben gecounterd. Aan het einde van dit punt 4. probeer ik toch een begin van verklaring te geven. Ook heel « normaal » is dat het assimilatieproces alleen maar optreedt in clusters van alveolaire elementen. Die vertonen, behalve de articulatieplaats zelf, nog een aantal gemeenschappelijke fonetische kenmerken als voedingsbodem voor verdere assimilatie : het gaat immers om consonanten, waarvan de eerste zoals gezegd [-continu] is, en de tweede [-sonorant] (cf. Keymeulen, p. 300).

4.4. De talrijke gevallen van moullering bij afleiding (b.v. in « (hij) laat + t, (ze) laat + n »), waarbij precies het suffix aan het verschijnsel meedoet, vormen sowieso al een moeilijkheid voor de rechts-links-theorie. Dat ze bovendien het meest resistent zijn t.o.v. moulleringsregressie, is nog een probleem apart. Misschien kan een verklaring wel uit dezelfde tendens afgeleid worden die in 4.2 ter sprake is gekomen. Dat kan immers als volgt geïnterpreteerd worden : moullering wordt bevorderd wanneer het tweede deel van de consonantcluster *fonetisch prominenter (sterker sonoor)* is dan het eerste. We kunnen dat principe van de prominentie nu naar de morfologisch complexe clustering doortrekken : onafhankelijk van de relatieve plaats op de sonoriteitsschaal, ontleent het suffix (b.v. *n* bij diminutieven, *t* in werkwoordsvormen) aan zijn functionaliteit een *psychologische* prominentie. Ook die vorm van prominentie kan op het fonetische niveau doorgewerkt hebben, in die zin dat de fonologische regel van *j*-attractie er een speciale kracht door verkreeg. Keymeulen spreekt van het « behoud » van de moullering in deze gevallen, maar voegt geen hypothese toe, waarom juist hier de moullering dan wel zo sterk staat. In plaats daarvan lijkt het mij logischer om de morfologische toepassingen als de meest extreme gevallen van uitbreiding van de moullering, over de grenzen van het morfeem heen, te zien. Dat dat gebeurd is, had dus te maken met een specifieke functionaliteit, en die is er ten slotte ook weer debet aan dat dit type van moullering nu juist zo stevig staat.

4.5. Boven hebben wij al gezien dat een aantal woorden waarvan in geen enkel voorstadium varianten met *i*, *j* in de volgende syllabe bestaan hebben, in het Zuidwest-brabants toch moullering vertonen. Het gaat daarbij

allereerst om afgeleide vormen van werkwoorden die op *j* eindigen : (hij/gij) *groeit, maait*, enz. Het spreekt vanzelf dat met de links-rechts-assimilatietheorie zulke gevallen naadloos bij de « echte » mouilleringsgevallen aansluiten : ook hierbij gaat het om een natuurlijk assimilatieproces op grond van een voorafgaande factor. Moeilijker ligt het bij de woorden met een ongeronde palatale vocaal *e, i* in de stam. Met de boven ontwikkelde hypothese is het wel weer vrij eenvoudig om aan een generalisering van de oorspronkelijke regel te denken. Daarbij zou dan palatalisering van de volgende consonant niet meer afhankelijk geweest zijn van het « diftongische » karakter van de voorafgaande vocaal, maar nog alleen — althans in potentie — van de articulatiekenmerken [+ voor, -rond] van het onmiddellijk voorafgaande segment. Het gaat dan wel om een onvoltooide symfonie, maar ook wat dat betreft is het aantal parallellen in de taalgeschiedenis legio. Ook met deze theorie blijven er nog wat onverklaarbare gevallen over, b.v. *plöts*. Maar dat aantal is heel wat kleiner geworden t.o.v. wat de rechts-links-procedure aan problemen overlaat.

4.6. Helemaal geen probleem is er weer voor de links-rechts-hypothese, voor de fonologische woorden met clitisch element ($[go\eta t] < go(t)-i(n)t$). Hier hoeft zelfs geen beroep gedaan te worden op analogiewerking om een volledig consistente verklaring voor de moullering te vinden : het palataliserende element komt vanuit het cliticon (oorspronkelijk $i(n)t$) in de stam terecht, en tast van daaruit het hele fonologische woord aan.

De geponeerde hypothese verdient ter verklaring van alle palataliseringsverschijnselen ten minste overwogen te worden. Ze laat relatief weinig aspecten van de Zuidwestbrabantse moullering onverklaard, en levert ook

voor de interne geschiedenis van het Nederlands een aantal interessante perspectieven. In dit verband wil ik nog even ingaan op een punt dat al een paar keer ter sprake is geweest : het eigenaardige gedrag van *x* en *xt*, die niet gemouilleerd kunnen worden, maar ook palatalisering van de voorafgaande vocaal verhinderen (b.v. in **hlah-jan*). In het verlengde van de voorgestelde hypothese ligt het volgende : Het is heel goed denkbaar dat *j* (zowel voor als na de *velair*) in een heel vroeg stadium met de *velair* tot een geminaat is samengesmolten (assimilatie). Tenslotte zijn *j* en *g* articulatorisch, of ten minste perceptief, heel sterk verwant (*j-g*-wisseling is een vrij frequent verschijnsel, niet alleen in het Nederlands), en er is m.i. geen reden om de *x* articulatorisch van die *g* te onderscheiden, behalve natuurlijk wat het kenmerk [stem] betreft. Die « verklaring » zou voor *x* in ieder geval gelden, onafhankelijk van het accepteren of verwerpen van onze hypothese. Maar voor de *xt*-cluster is de verklaring alleen maar toepasselijk, als we ervan uitgaan dat *j* in het stadium van de geminatie voor de *x* was komen te staan. Dat nu is precies de kern van de hypothese die ik in het bovenstaande heb verdedigd.

5. BESLUIT

In dit artikel wordt voor de verschijnselen umlaut en mouillering in de Nederlandse dialecten de volgende alternatieve hypothese voorgesteld en verdedigd :

5.1. De « eerste beweging » van de hele keten zou het feit kunnen zijn dat zich in de stamsyllabe een *j*-achtige klank na de vocaal ontwikkeld had : gewoonlijk door « Vorwegnahme » van een palataal element in een vol-

gende onbetoonde syllabe, maar andere mogelijkheden bestaan evenzeer.

5.2. De verdere evolutie in de verschillende Nederlandse dialecten zou, eventueel na het verdwijnen van *i* of *j* in de volgende syllabe, bepaald zijn door de feitelijke keuze uit twee potentiële procedures :

a) Het *i*-element palataliseert de voorafgaande vocaal, het wordt m.a.w. in eerste instantie als co-articulatie in die vocaal opgeslorpt. Dat is wat in het westen en het noorden van het Nederlandse taalgebied heel consequent is gebeurd, althans bij korte vocaal (cf. boven). Met de consonanten gebeurt in dit geval niets.

b) Het *i*-element wordt in de volgende consonant geïntegreerd. Dat gebeurt met name in een aantal dialecten (Denderstreek, Oost-Limburg) waar op die manier doorgedreven mouillering van de (of beter : van bepaalde) consonanten optreedt. De stamvocaal blijft dan, althans in de Denderstreek, ongewijzigd bewaard ; in Oost-Limburg heeft wel (altijd ?) umlaut plaatsgehad, maar er is natuurlijk helemaal niets op tegen om aan te nemen, dat het palatale element zowel op consonant als op vocaal heeft gewerkt. Het fenomeen doet zich wel alleen voor als het consonantische complex sterk genoeg is om de palatale articulatiefactor naar zich toe te trekken. Een eerste voorwaarde is, dat het om een cluster van (ten minste) 2 consonanten gaat. Bovendien is die mouillering in het Zuidwestbrabants beperkt tot combinaties van consonanten uit de articulatiereeksen die er het gevoeligst voor zijn : die met als eerste element een niet-continue alveolair (*d*, *t*, *n* en *l*). Bij niet-mouilleerbare conso-

nanten blijft *j* in de syllabe behouden, of smelt alsnog met de vocaal samen (1).

Ik vat nog eens schematisch de mogelijkheden samen die door de links-rechts-hypothese voorspeld worden :

1. VC(C)*j* > 2. ViC(C)*j* [> {3a. V_{pal}C(C), 3b. VC_{pal}C
(> 4.VC_{pal}C_{pal})}]

Zoals boven gesuggereerd, is een conditie voor de overgang 1 > 2 in de meeste dialecten, dat de vocaal in 1 kort is. Lange vocalen verzetten zich tegen uitbreiding van de syllabe. 2. kan het eindpunt van de evolutie zijn, maar kan ook nog tot 3a. of 3b. leiden. Dat laatste kan eventueel ook nog eens « uitgebreid » worden tot 4.

Het voordeel van de links-rechts-hypothese ligt er vooral in, dat een veel consistentere verklaring voor een groot aantal fenomenen wordt geboden. Met name geldt dat ook voor :

— Het ontbreken van (mouillering en) umlaut bij *x*-en *xt*-woorden.

— De veel geringere toegankelijkheid van lange vocalen voor umlaut.

— De beperking van de mouillering tot clusters van articulatorisch verwante consonanten.

Vooraf voor dat laatste punt lijkt de winst mij aanzienlijk : er hoeft helemaal geen beroep meer gedaan te worden op een alles bijeen toch nogal duistere « herinterpretatie » van de hele procedure. Ik herinner er nog eens

(1) Voor de werkwoordvormen met lange stamvocaal gevolgd door *j* (groeien, maaien, enz.), is een interessant gegeven in dit verband dat die in het noordwesten van de provincie Antwerpen, waar van consonantmouillering geen sprake (meer ?) is, met palataal vocalisme verschijnen : resp. [gröjt] en (nu volledig verouderd) [ma.jt]. Bij deze dialecten, die voor een groot deel ook umlaut van lange vocalen tolereren, heeft het *j*-element dus evenzeer als in het Zuidwestbrabants gewerkt, maar dan wel op de vocaal.

aan dat die herinterpretatie eigenlijk inhoudt dat de (drijvende) kern van het verschijnsel van de oorspronkelijke plaats rechts naar links zou zijn verschoven.

De hier verdedigde hypothese impliceert dus dat in het Nederlandse taalgebied *i, j* na vocaal hetzij met de voorafgaande vocaal, hetzij met de volgende consonant (soms ook met allebei) samensmolt. Het eerste heeft zich in heel het taalgebied voorgedaan, het tweede alleen in bepaalde omstandigheden in een aantal gebieden van de zuiderlijke Nederlanden : de Denderstreek, en een oostelijk gebied (Limburgs-Zuidoostbrabants), en wel bij palatale clusters en bij velairen (dat laatste alleen in het tweede gebied).

G. DE SCHUTTER